

SFÂNTUL VASILE CEL MARE ȘI TERITORIUL ROMÂNESC

Anul acesta Biserica Ortodoxă Română sărbătorește împlinirea a 1630 de ani de la trecerea la cele veșnice, la 1 ianuarie 379, a Marelui Părinte al Bisericii, Sfântul Vasile cel Mare. Această sărbătorire nu trebuie să ne surprindă, gândind poate că cifra de 1630 nu este o dată tocmai rotundă, dar ea este justificată pentru noi, fiindcă sfântul Vasile a avut legături strânse cu teritoriul românesc în perioada când își exercita demnitatea de arhiepiscop și mitropolit al Cezareei Capadociei. Din vasta sa corespondență de 366 de epistole, trei dintre ele au fost adresate autorităților bisericești și militare ale provinciei Scythia Minor (Dobrogea). Ne vom opri atenția asupra lor și vom arăta care le este semnificația religioasă și istorică.

Un alt motiv principal, care a determinat Biserica noastră să-l sărbătorească pe sfântul Vasile, este faptul că începând cu 10 octombrie 1776 titlul de Loțîitor al tronului Cezareei Capadociei a fost acordat de Patriarhia Constantinopolului mitropolitului Țării Românești. Invazia turcească în Asia Mică a lichidat în cursul timpului scaunele episcopale și mitropolitane din calea ei, iar Capadocia a fost printre primele victime, atinsă, adică chiar către sfârșitul secolului al-XI-lea, la scurtă vreme după înfrângerea armatei bizantine în anul 1071 la Mantzikert, lângă lacul Van (Armenia).

Titularul tronului Cezareei Capadociei a deținut primul loc în ierarhia mitropolitană bizantină, adică cel de după al patriarhului ecumenic, iar rangul acesta a fost respectat tot timpul până astăzi. Neputând fi ocupat efectiv el a fost suplinat de diverse biserici, până acum 233 de ani, când a revenit Bisericii Țării Românești.

Este o mare onoare pentru Biserica noastră, fiindcă sfântul Vasile a fost o personalitate proeminentă a Răsăritului ortodox, cinstit în occidentul creștin și considerat pentru echilibrul și pragmatismul său un roman printre greci.

De aceea, au avut loc anul acesta multe manifestări cultural-științifice și în ele se încadrează și cea de astăzi de la Academia Română. Au fost publicate în Editura BASILICA a Patriarhiei Române 3 volume cu studii despre viața și activitatea sfântului Vasile, iar zilele acestea au apărut alte două volume cu lucrări din opera sa; vor fi publicate în continuare și altele în

cadrul Noii Serii a colecției Părinți și Scriitori Bisericești revăzute și îmbunătățite. Un moment important al manifestărilor acestora l-a reprezentat vizita Preafericitului Patriarh Daniel, însoțit de o delegație, la Patriarhia Ecumenică de la sfârșitul lunii mai și începutul lui iunie, iar apoi împreună cu numeroși pelerini din țară (cca. 500), în Capadocia, patria sfântului Vasile și a altor Părinți ai Bisericii.

Sfântul Vasile s-a născut în provincia Pontului (vecină Capadociei) pe la anul 329-330 într-o familie de veche tradiție creștină. Părinții săi, Vasile și Emilia, erau nobili și dispuneau de o foarte bună stare materială. Bunicii din partea tatălui au suferit exilul mai bine de 7 ani, din cauza persecuțiilor împotriva creștinilor, în primii ani ai secolului al IV-lea, iar cei din partea mamei, chiar moartea. Un rol foarte important în educația sa de început l-au avut bunica sa Macrina și tatăl său, Vasile, profesor de gramatică și retorică. Înzestrat de Dumnezeu cu daruri native excepționale și beneficiind de suport material, el a putut studia în cele mai importante centre universitare din vremea aceea, la Cezareea Capadociei, Constantinopol și Athena, asimilând tot ceea ce știința și cultura puteau să-i ofere. Cât de apreciat era el de profesorii și colegii săi, ne-o spune cel mai bun prieten și coleg al său, sfântul Grigorie de Nazianz (Teologul), care zice „că pe cei dintâi egala, iar pe cei de al doilea îi întrecea în orice știință”.

După terminarea studiilor devine profesor de retorică și avocat la Cezareea, dar la scurtă vreme se decide pentru monahism și după o călătorie la vetrele monahale din răsăritul creștin se retrage în locurile natale, unde, pe pământ părintesc, întemeiază o mănăstire. A fost scurtă vreme preot, iar din anul 370 până la moarte la 1 ianuarie 379, arhiepiscop și mitropolit al Cezareei Capadociei. Păstorirea lui a coincis cu o vreme neprielnică pentru ortodoxie, deoarece la conducerea politică și religioasă a imperiului se aflau ereticii arieni. Cu toate suferințele provocate de aceștia și de slăbiciunile trupesti el a putut crea opere de înaltă teologie dogmatică, exegetică, morală ascetică, întemeind totodată instituții filantropice de amploare, cunoscute sub numele de Vasiliada. A condus Biserica cu fermitate și dăruire, luptând cu curaj împotriva ereziilor timpului și pentru refacerea unității ei. Grandoarea vieții și operei sale ne umple de admirație, când aflăm din scrisorile sale, cât de șubredă i-a fost sănătatea, presărată cu suferințe grave de lungă durată și când constatăm că a trăit doar 49 de ani.

Informațiile concrete despre legăturile sfântului Vasile cel Mare cu teritoriul românesc se găsesc, așa cum am menționat la început, în cele trei scrisori cu numerele 155, 164, 165. Cea dintâi i-a fost trimisă guvernatorului militar al provinciei Scythia (dux), Iunius Soranus în anul 375. Acesta era o rudă a sfântului Vasile, se pare prin alianța, fiind căsătorit cu o nepoată a sa de la soră. Așa par să sugereze cuvintele următoare din Scrisoare: „Cum aş putea să te uit când atâtea lucruri mă fac să-mi amintesc, de pildă, de o nepoată atât de distinsă, de nepoți, de o familie, care ne iubește atât de mult, pe mine, casa noastră, pe slugile și pe prietenii noștri?”. La sfârșitul scrisorii sfântul Vasile îl roagă pe Iunius Soranus să aibă grijă în continuare „de cei care suferă prigoană pentru numele Domnului”, referindu-se, desigur, la misionarii și creștinii de dincolo de Dunăre, din mediul gotic. Orice sprijin în această privință „îți va aduce răsplată în ziua judecării”. Ultimele cuvinte ale scrisorii cuprind și rugămintea sfântului Vasile ca Soranus să trimită „în patrie osemintele martirilor”, care cad din cauza prigoanei dezlănțuite dincolo de granițele provinciei Scythia Minor. Această rugămintă a și fost împlinită de Soranus, fiindcă textul Actului martiric al sfântului Sava face referire la implicarea generalului în transferul moaștelor din Barbaricum în România, adică pe teritoriul imperiului și la trimiterea lor în Capadocia.

Grija sfântului Părinte Capadocian pentru moaștele sfântului Sava și ale altor martiri a determinat și schimbul de scrisori cu episcopul Bretanion de Tomis. Două epistole, cu numerele 164 și 165, ambele datând din anul 374, amintesc despre aceasta. Sfântul Sava a murit pentru credința în Hristos la 12 aprilie 372, prin cruce și apă, așa cum se menționa în Scrisoarea care însoare moaștele trimise (azi pierdută) și cum reiese clar din textul Actului martiric, că mai întâi el a fost răstignit, apoi i s-a legat un lemn (trunchi de copac) de gât și a fost înecat în râul Mousaios (Buzău). Sfântul Bretanion ca episcop peste întreaga provincie Scythia s-a implicat alături de guvernatorul Soranus nu numai în aducerea pe pământ roman a Sfintelor moaște, ci și în alcătuirea Actului martiric, după informațiile exacte oferite de un martor ocular al judecării, chinurii și uciderii sfântului Sava și acesta a fost, după toate probabilitățile, preotul Sansalas. Scrisoarea însoțitoare aparținea lui Bretanion, dar ea, din păcate, nu ni s-a păstrat. Sfântul Vasile face însă referire la ea: „Relatările tale cuprind adevărate lupte atletice despre trupuri sfârtecate pentru apărarea credinței, despre furia barbară, neluată în seamă de cei a căror inimă a rămas netulburată, despre muncirile de tot felul, la care i-au supus chinuitorii, despre felul în care și-au sfârșit martirii viața

luptând prin cruce și apă în ciuda oricăror bătaii” (Ep. 164). Sosirea în Capadocia a sfințelor Moaște și a Scrisorii lui Bretanion, „înflorită de frumusețea dragostei”, este confirmată cu mare bucurie în Scrisorile 164 și 165 ale sfântului Vasile.

Sentimentele de stimă și dragoste dintre Bretanion și Vasile, exprimate în scrisori, mai au și alt temei. Vasile precizează că Bretanion este capadocian, că el a trimis, de fapt, în patrie pe martirul Sava, tot un capadocian, procedând astfel după modelul unui agricultor recunoscător, care trimite celor care îi dăduseră semințele pârga roadelor sale (Nr. 165). Se înțelege din aceasta că din Capadocia erau trimiși misionari în Scythia, pentru țara învecinată de dincolo de Dunăre cu populație amestecată, autohtonă și barbară, unde era nevoie de propovăduirea credinței creștine. Deducția aceasta este întărită de ceea ce spune sfântul Vasile în Epistola 164, unde menționează că Patria noastră dă și altora semințe pentru viața creștină, referindu-se în acest caz la Eutihie, „bărbat fericit”, care fusese trimis în zonă, ceva mai de mult, fără să se poată preciza exact când. Acesta putuse „îmblânzi pe barbari prin puterea Duhului și a darurilor Lui”.

S-a sugerat, pe acest temei, că Scythia constituia un centru în care misionarii erau antrenați pentru munca pe care aveau s-o desfășoare în mediul păgân, în special cel barbar. Antrenor a fost Bretanion fiindcă în Epistola 164 sfântul Vasile scrie: „De bună seamă, când am văzut pe acest luptător (Sava Gotul) am fericit și pe cel care l-a antrenat pentru luptă. El va dobândi în fața Dreptului judecător cununa dreptății, pentru că a întărit un mare număr de creștini în lupta pentru dreapta credință”. Rolul acesta îl putem atribui și lui Iunius Soranus, fiindcă fără sprijinul său politic și militar misiunea nu putea efectua decât cu mari riscuri, iar cuvintele sfântului Vasile Epistola 155): „Și ușurarea pe care o aduci celor ce suferă prigoană pentru numele Domnului sunt sugestive în acest sens.”

Este posibil ca prezența atâtor capadocieni în Dobrogea, de la comandantul militar al provinciei și a episcopului Bretanion, la misionarii Eutihie, Sava, preotul Sansalas și alții, de care nu știm, să se explice prin grija și responsabilitatea autorităților bisericești și laice capadociene de a trimite în zona dunăreană de persoane creștine jertfelnice să slujească spiritual pe urmașii numeroșilor lor conaționali, ajunși aici în captivitate, cu un secol mai devreme (cca. 258) în urma unor expediții de pradă efectuată de

goți. Printre acești numeroși captivi se aflau clerici și credincioși, între care și strămoșii episcopului Ulfila.

Dar prețuirea reciprocă și afinitățile spirituale dintre sfântul Vasile și sfântul Bretanion aveau la bază nu numai patria comună, ci și alte motive. Amândoi erau neînfricați apărători ai ortodoxiei împotriva persecuțiilor ariene, promovate de autoritățile politice și bisericești, iar Bretanion se făcuse deja celebru prin înfruntarea deschisă cu împăratul Valens când acesta a venit la Tomis în acest scop. La aceasta se refera cuvintele sfântului Vasile când scrie: „Patria noastră tresaltă de bucurie pentru odraslele ei, iar când ai desfășurat luptele pentru credința, ea preamărea pe Dumnezeu, auzind că prin tine se păstrează buna moștenire a Părinților” (Ep. 165). Pentru Vasile Bretanion este „mlădiță nobile, care a ieșit dintr-o rădăcină aleasă și a umplut pământul de dincolo de granițele noastre cu roade duhovnicești”. Citându-i Scrisoarea de mai multe ori, sfântul Vasile a trăit bucuria de „a-i vedea ca într-o oglindă sufletul său limpezit cu totul prin mijlocirea cuvintelor”. De aceea încheie aceeași scrisoare 165 cu următoarele: „Te rugăm, așa dar, să-ți aduci aminte în rugăciunile tale și de noi care te iubim și să te rogi cu căldură pentru sufletele noastre, ca să ne învrednicească Dumnezeu să începem și noi cândva a-L urma pe drumul poruncilor, pe care ni le-a dat spre mântuire”.

A doua jumătate a secolului al IV-lea, când erau contemporani sfinții Vasile și Bretanion, reprezintă momentul crucial al legăturilor dintre Biserica străbună a Tomisului și cea a Cezareei Capadociei. Acest moment n-a rămas fără continuitate în istoria noastră, căci sfântului Vasile îi datorează monahismul românesc normele după care s-a organizat și trăiește, apoi tuturor românilor Liturghia săvârșită mai ales în Postul Sfințelor Paște, care a fost prima carte tipărită în slavonă (1508) și apoi în limba română (1570). La acestea se adaugă cutremurătoarele sale rugăciuni, rostite înainte de primirea Sfintei Împărtășanii, Moliftele însoțite de exorcisme împotriva demonilor, și întreaga sa operă omiletică, exegetică, moral-ascetică, canoanele și Exameronul. Mărturie a popularității de care s-au bucurat toate acestea este mulțimea de manuscrise din secolele XIV-XV, apoi tipăriturile inaugurate la începutul secolului al XVI-lea cu Liturghierul (în limba slavonă și apoi în română) și continuate cu traduceri în secolele următoare. Bibliotecile mari - de la Mănăstirea Neamțu, Academia Română, Sfântul Sinod, Arhivele Statului și din mari instituții academice, adăpostesc un mare număr de lucrări ale sfântului Vasile, în manuscrise ori tipărite.

De ziua numelui la 1 ianuarie se cunosc datini populare și colinde, multe dispărute astăzi, dar cu mult efect la vremea respectivă, cântate de copii și tineri pe la casele oamenilor. Cele mai numeroase sunt atestatele în Muntenia, Oltenia și Moldova dar și în alte provincii.

Unele colinde conțin urări de sănătate, spor la muncile agricole și la bucate: „Seara sfântului Vasile/ Să vă fie tot spre bine/ La mulți ani cu sănătate/ Să aibă și plugarii parte/ ... / Seara sfântului Vasile /Fie-vă gazde cu bine / La mulți ani cu sănătate/ Și spor mare la bucate”.

Interesantă este o colindă în care sfântul Vasile ne apare ca împărțitor de dreptate al oamenilor, dar și în lumea delicată a florilor: ”Seara sfântului Vasile / Pe poteca luminoasă / Nemerii la astă casă / Dar în ea cine-mi se află?/ Sfânt Vasile, Sfânt Vasile/ ... / Și judecă pământul/ Pământul cu cerul/ Pământul cu florile/ Și cerul cu stele”. Marele ierarh ne apare astfel în ajunul sărbătorii sale ca judecător al cosmosului, adică al pământului cu florile și al cerului cu stelele. Este un fel de judecată de proporții cosmice, în care nu numai omul vine la judecată pentru faptele sale, ci și natura întregă, „pământul cu florile și cerul cu stelele.”

În încheiere Biserica Tomisului ale cărei origini urcă până la sfinții apostoli Andrei și Filip, a fost centrul bisericesc cel mai important de iradiere a credinței creștine pe pământul românesc. Tot ea s-a învrednicit ca în a doua jumătatea a secolului al IV-lea, când avea în frunte pe sfântul Bretanion (25 ian.), să intre în legătură cu cel mai mare Părinte al Răsăritului creștin, sfântul Vasile cel Mare, conducătorul importantei Biserici a Capadociei. Cei doi ierarhi, cetățeni aceleiași provincii, Capadocia, s-au stimat reciproc și iubit în dragostea Mântuitorului Hristos și au colaborat în obiective comune: apărarea ortodoxiei împotriva ereziilor și lărgirea misiunii creștine la populațiile păgâne. Corespondența dintre cei doi scoate la iveală interesul misionar al Capadociei pentru zona dunăreană, unde numeroși creștini capadocieni, printre care și clerici fuseseră aduși aici, ca prizonieri la mijlocul secolului al III-lea de către goți. Drept urmare, provincia Scythia a devenit un centru comun de pregătire misionară, îndreptat cu precădere spre lumea gotică nord-dunăreană; în acest context s-a întărit colaborarea între cei doi ierarhi. Bazele acestei colaborări au fost sfinte și de aceea roadele ei au dăinuit peste timp. Sfântul Vasile a rămas prezent în amintirea și dragostea poporului român, întărită și de opera sa ziditoare de suflet, atât de populară. Aceasta s-a reînprospătat cu 233 de ani în urmă, când Sinodul Patriarhiei din

Constantinopol (din 10 oct. 1776) stabilea ca numele eparhiei Capadociei să intre în titulatura conducătorului Bisericii Române, ca „falnică numire, titlu și privilegiu, care să hărăzească scaunului acestei Biserici slavă, cinste, tărie neclintită și statornică”.

Să ajute Dumnezeu să fie așa!

Prof. Emilian Popescu